

Проблема самотності в філософії

¹ Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проблема самотності є однією з важливих проблем філософії, культурології, і деяких інших суміжних з нею дисциплін, таких, наприклад, як психологія, соціологія. У XXI столітті людині все частіше доводиться стикатися з самотністю, а це, в свою чергу, призводить до зіткнення з самим собою. Таким чином, розуміння феномену самотності, веде до розуміння сутності людини. Але проблема самотності є неоднозначною. Немає точної відповіді на питання чи добре воно для людини чи ні. Адже саме коли людина самотня, вона постає такою, яка вона є насправді. Розглянемо чинники самотності і можливі варіанти його подолання.

Ключові слова: самотність, усамітнення, відчуження, індивідуальність, суспільство, світ, стосунки, екзистенціалізм.

Abstract

The problem of loneliness is one of the important problems of philosophy, cultural studies and some other related disciplines, such as psychology, sociology. In XXI century people increasingly have to deal with loneliness, and this in turn leads to a conflict with itself. Thus, understanding the phenomenon of loneliness, leading to the understanding of human nature. But the problem of loneliness is ambiguous. No exact answer to the question whether it is good for a man or not. After all, when a person alone, she appears as she really is. Consider factors loneliness and options to overcome

Keywords: loneliness, solitude, alienation, identity, society, world relations, existentialism.

Вступ

Як часто ми намагаємося уникнути того, що, по суті, допомагає нам жити. Люди століттями намагалися уникнути самотності або старалися звикнути до неї. Незгідний - проклинав самотність, змирився - не помічав, мудрий - насолоджувався. Самотність завжди існує, і значить вона нам необхідна. Відчувати себе самотнім можна і наодинці з собою, і в натовпі людей. Почуття самотності залежить від структури особистості. Ми живемо в той час, коли відбуваються величезні зміни в стилі життя, пов'язані зі змінами у всіх сферах діяльності.

Пошуки смислу власного існування тісно пов'язані з самотністю, яку людина переживає як соціальний чи екзистенційний стан та властивість. Такий поділ феномену самотності найчастіше можна зустріти у філософській та психологічній літературі. Щоправда кожному з них хвилюють різні аспекти зародження та вияву цього феномену.

Отож, з психологічної точки зору - самотність - це - соціально-психологічне явище, котре пов'язане з відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків з людьми, або ж страхом їх втрати внаслідок примусової або потенційно можливої причини соціальної ізоляції.

Основна частина

Самотність людини є такою проблемою, яка стосується сенсу людського існування, його призначення та сутності. Це питання є досить популярним серед проблем філософії. Дане питання розглядали багато філософів, починаючи з Аристотеля, який зауважив, «що людина поза суспільством або Бог, або звір», аж до Нікола Аббаньяно (1901-1990 рр.), на думку якого, індивід, залишившись наодинці з собою, може безпосередньо приступити до пошуку шляху власного буття.

Важливе місце тема самотності займає в філософії Блеза Паскаля (цю тему мислитель розкриває з позиції занедбаності людини в нескінченність Всесвіту. Він стверджує безумовну «принадність усамітнення» (на відміну від самотності), яке дозволяє замислитися над сенсом життя, оцінити свої вчинки) [1], Ф. Кафки, К.Г. Юнга, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Е. Фромма. У роботах Камю, Сартра, Гуссерля, Хайдеггера та інших самотність людини займає одне з провідних місць. Велика увага феномену самотності в своїх дослідженнях приділяє вітчизняний вчений Н.А. Бердяєв. Він вважав доречним назвати її основною проблемою людської особистості і філософії людського існування [2].

Тема самотності присутня у творчості письменників не всіх епох. Особливо популярною вона стала в ХХ столітті. Проблема самотності підіймалася не лише в філософській літературі, а й у художній, в творах - Джорджа Байрона, Карла Брюллова, Віктора Гюго, Ежена Делакруа, Адама Міцкевича, Федіра Достоевського, Йогана Гете, Лесі Українки, Івана Франка, Тараса Шевченка, Габрієля Маркеса.

У наш час проблема людської самотності є актуальною як ніколи. У століття нових прогресивних технологій людина все частіше залишається наодинці з собою. Маючи велику кількість знайомих, друзів в різних соціальних мережах, незважаючи на наявність різних зв'язків на роботі, або в будь-якій іншій діяльності, людина, по суті залишається одна. Знижується цінність живого спілкування. Все більше поширюються такі явища як анонімність, соціальна відчуженість, що і проводить до самотності і бажанням уникнути суспільство будь-якими шляхами.

У більшості випадків самотність сприймається як проблема. Але може дарма люди намагаються уникнути самотності? Може в наше століття самотність є якраз ліками для людини, а не хворобою? Для того щоб відповісти на ці питання, потрібно в першу чергу дізнатися, що писали про проблему самотності різні дослідники і мислителі різних епох.

Перш за все, необхідно розібратися з питанням суб'єктивного і об'єктивного в самотності. Саме самотність є поняттям суб'єктивним. Людина постає об'єктом, а самотність - суб'єктом. Адже навіть в оточенні людей людина часом усвідомлює себе повністю самотньою. Самотність - це такий стан душі, коли людина відчуває, що не вона сама є частиною Всесвіту, а Всесвіт є її складовою.

Стан самотності не може виникнути просто так. Для цього необхідні фактори. Одним з таких факторів є особливість вікового періоду. Найбільш гостро ця проблема позначається на підлітках. Саме в цей період відбуваються кризи ідентичності і самооцінки. Іншим фактором є особистісні якості людини (самооцінка). Також виділяють соціальні чинники (соціальне відторгнення, відсутність спілкування і т.д.) і фактори, пов'язані з сім'єю.

Самотність відкриває очі людині на сутність світу, дозволяє їй побачити внутрішню спустошеність, підміну себе (власного «я») таким собі уявним чином, створеним людиною для інших людей. Залишаючись на самоті, людина, найчастіше, приходиться до роздумів про сенс свого буття, про Всесвіт, про нескінченність. І на тлі цих думок власне людське «я» набуває настільки мізерні розміри, майже незначні, що стає моторошно і страшно. І тому не дивно, що людина всіма способами прагне піти від самотності, втекти від цих думок.

Одне з ключових місць проблема самотності займає в філософських роботах Б. Паскаля. Ці "крихкість і нікчемність" людини відкриваються їй, коли вона намагається зрозуміти, що таке "я", яке місце людини в світі. "Бо що таке людина у Всесвіті? - Запитує Паскаль. - Небуття в порівнянні з нескінченністю, все суще в порівнянні з небуттям, середнє між всім і нічим. Він не в силах навіть наблизитися до розуміння цих крайнощів - кінця світобудови і його початку, неприступних прихованих від людського погляду непроникною таємницею, і так само не може досягнути небуття, з якого виник і нескінченність, в якій розчиняється ".

Цілком очевидно, що Паскаль передбачив ряд ідей екзистенціалістів ХХ століття і висловив «несвоєчасні» думки, дивно співзвучні нашій епосі. З точки зору Паскаля, люди побоюються бути наодинці зі своїми думками і тому шукають порятунку від самотності в розвазі. Він звертає увагу на нісенітницю в поведінці людей: замість того щоб віддаватися дозвольному спокою, про який нерідко їм доводиться мріяти, вони нестримно тягнуться до «розваг», часто клопітких, дорогих і навіть небезпечних для життя (наприклад, війна). Ця дивина вельми спантеличувала філософа, поки він не прийшов до думки: істинний сенс усіляких авантур не в досягненні тих цілей, які ставлять перед собою люди, а у втечі від самих себе[1], - вважає Паскаль.

Неважко бачити, що в судженнях Б. Паскаля, феномен самотності постає як неприкаяність людини в нескінченність Всесвіту і як незатишність людини наодинці з думками про себе самого. Переваги самотності Б. Паскаль бачив тільки в тому, що цей стан душі змушував людей задуматися про можливі шляхи досягнення щастя і про сенс буття.

Пильна увага дослідженню феномена самотності була приділена у філософській літературі ХІХ століття. Одним з нових методологічних орієнтирів в дослідженні самотності стали концепції американських трансценденталістів, серед яких важливу роль відіграв філософ, натураліст Генрі Девід Торо. Представники трансценденталізму дотримуються позиції, що кожна людина повинна по максимуму бути незалежною від соціуму. На думку трансценденталістів, людська особистість містить у собі безмежне духовне багатство, для розкріпачення необхідна самота і близькість з

природою. Генрі Торо, слідуючи цим світоглядом, прожив два роки і два місяці в лісовій хатині на березі Уолденського озера без будь-яких ознак цивілізації. Згодом він описав свій «досвід» у відомій книзі «Уолден, або Життя в лісі» (1854). Ця праця, де Торо показує, що людина може встановити зв'язок з природою і космосом, з огляду на власні сили і можливості, лягла в основу трансценденталістської теорії усамітнення. «Я знаходжу корисним проводити більшу частину часу на самоті, - писав він. - Суспільство, навіть найкраще, скоро стомлює і відволікає від серйозних дум». Торо зауважує, що він ніколи не відчував себе самотнім і не бував пригнічений цим почуттям. Самоту від людей на лоні природи Торо розцінював не як замкнутість, а, навпаки, як вступ до спілкування і єдність з величним космосом [3].

Єврейський релігійний філософ і письменник Мартін Бубер, пов'язує проблему самотності з проблемою людського існування. У певний час, в певні епохи людині здавалося, що світ навколо неї більш-менш зрозумілий. Людина не замислювалась про проблеми свого походження, про проблему сенсу життя. Можливо, тоді ще не прийшов час для того, щоб людина почала задавати такі питання, людство було недостатньо зрілим для цього. Але, так чи інакше, той момент, коли людина почне замислюватися про високі матерії рано чи пізно повинен настати. І ось, на думку Бубера цей момент настає саме тоді, коли людина починає усвідомлювати свою самотність.

У своїй книзі «Два образи віри» дослідник пише: «Найбільше схильна і найкращим чином підготовлена до самосвідомості людина, що відчуває себе самотньою, тобто та, яка по складу чи характеру, під впливом долі або внаслідок того і іншого залишилась наодинці з собою і своїми проблемами, кому вдалося в цій спустошеній самоті зустрітися з самим собою, у власному "Я" побачити людину, а за власними проблемами - загальнолюдську проблематику..» [4].

Висловлювання Бубера доводять думку, що втеча від самотності - в якійсь мірі, безглузда. Сутність повноцінного існування людини, людини мислячої, людини, духовно збагаченої полягає в роздумах про сенс свого існування. Але ці думки доступні лише тоді, коли людина повністю усвідомлює свою самотність. Отже, одна з можливих цілей людського існування - це самотність, і спроби втекти від неї можуть розцінюватися як безумство. Так, виходить, що, збігаючи від самотності, людина тікає від свого власного існування. Самотність має так чи інакше бути в житті людей, у когось в більшій мірі, у когось - в меншій.

Н.А. Бердяєв у своїх працях проводить думку, що в попередні епохи люди перебували в просторі, який був порівняно невеликим, можна навіть сказати обмеженим. Однак вони відчували себе більш згуртовано, у них не виникало відчуття відірваності, розгубленості, так би мовити, ізоляваності. Саме це багато в чому рятувало людей від самотності. У сучасному житті люди живуть в цілому світі, в нескінченному Всесвіті; таким чином, вони починають відчувати порожнечу навколо себе, кожен живе сам по собі, відчуває власну покинутість, виникає щемливе відчуття самотності.

На думку Н.А. Бердяєва, саме відірваність «я» від «ти» - це процес самознищення. «Я» перестає існувати, коли всередині існування йому не дано існування «іншого». Н.А. Бердяєв був не згоден з Декартом, який стверджував: «Я мислю, отже, існую». Він, в свою чергу, говорить: «" я "існую, оточений темною нескінченністю, і, отже, мислю ..." Я "спочатку і первинно». Таким чином, на думку Н.А. Бердяєва, самотність - «плід» свідомості. Саме свідомість може вводити людину в стан самотності, але також воно здатне і вивести його з цього стану. Людина самотня в тому випадку, якщо в своїх думках вона відчуває себе нікому не потрібною, покинутою, зайвою [5].

Однак можна розглядати самотність, не тільки як результат людської діяльності, людського існування, але і як якусь внутрішню постійну, яка була присутня в людині завжди. Приймаючи те чи інше рішення, здійснюючи той чи інший вчинок, людина повинна зробити його сама, ніхто не здатний зробити це за неї, ніхто не може проникнути в сутність людського «я». Це саме «я» і становить самотність людини.

Звичайно, існують такі явища як накази, обов'язки, доручення, те, що потрібно зробити. Але саме в момент прийняття рішення ми приречені бути самотніми. Тут є доречний вислів французького екзистенціаліста Жан-Поля Сартра: «Людина приречена бути вільною». Але ж в цьому сенсі «свобода» втрачає всю свою приналежність і все своє багатство. Свобода вже постає як неминуча приреченість. Ми повністю відповідальні за свій вибір. І виходить, що можна поставити знак рівності між такими поняттями людського існування як «свобода», «вибір» і «самотність». На думку Сартра, наш вибір нічим не можна виправдати, ні Богом, ні мораллю: «Навіть якби Бог існував, це нічого б не змінило» [6].

Висновки

Самотність як стиль життя завжди є усвідомленим вибором, спрямованим на набуття гармонійної єдності між свободою і відповідальністю; самодостатністю і взаємозалежністю; довірою і страхом зради.

Отже, «самотність» - це такий стан людини, основний зміст і сенс якого визначається не тільки не існуючою реальністю (природою або суспільством), але самим його «я». Інакше кажучи, феномен самотності є неукоріненість людини в світі, віддаленість її від звичайного, звичайного в житті, від того, що прийнято вважати нормою в життєдіяльності людей. Важливою характеристикою самотності є і те, що воно супроводжується розпадом цілісності людини, перебуванням його «я» між тілом (землею) і духом (небом). Несамостійна людина, яка не відчуває власної життєвої спроможності, легше приймає навколишній світ.

Безсумнівно, що феномен самотності залежить від особистих якостей і душевних станів людини. Але не можна заперечувати вплив суспільства, того, на якій стадії розвитку перебуває дане товариство на процес самотності. Сучасне суспільство робить з нас споживачів. Людям, які працюють, заробляють тільки на себе, немає сенсу вступати з ким-небудь в стосунки. Вільний ринок зараз орієнтується в основному на самотніх людей. Це можна помітити в рекламі: цільовою аудиторією стають одинаки (в більшості своїй - самотні жінки). Цілком зрозуміло, що це вигідно. Згідно з деякими дослідженнями, самотні люди витрачають в рази більше, ніж сімейні люди. А звідси можна зробити висновок, що розлучення - це теж частина цієї системи. У такому випадку процес розлучення стає вигідним.

Але як же уникнути самотності в наше століття? Як не стати людиною, що потрапила під вплив так званої «пропаганди» самотності? Можливо, головне рішення цієї проблеми - в об'єднанні людей. Крім цього потрібно заводити сім'ї і тверезо оцінювати вплив різних сфер реклами та ЗМІ, і т.д.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Паскаль Б. Думки і афоризми / Б. Паскаль - М.: Политиздат, 1990. - С. 192, 208;
2. Бердяєв Н. А. Філософія вільного духу / Н.А. Бердяєв - М.: Республіка, 1994. – С. 144;
3. Демидов А.Б. Феномени людського буття / А.Б. Демидов - Мінськ: Економпрес, 1999. - С. 48-49.
4. Бубер М. Два образу віри. М.: Республіка, 1995.
5. Бердяєв Н.А. Про людину, його свободи і духовності. Вибрані праці. - М.: Флінта, 1999. - С. 216-217.
6. Сартр Ж. Екзистенціалізм - це гуманізм/ Ж. Сартр. Підручник - М.: Политиздат, 1989.

Стасенко Леся Володимирівна— студентка групи ЕКО-16м, інститут екологічної безпеки та моніторингу довкілля, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: stasenko.lesya@mail.ru.

Науковий керівник: Головашенко Ірина Олегівна - доцент, кандидат філософських наук кафедра філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Stasenko Lesya V. — student group ECO-16 (m), Institute of ecological safety and environmental monitoring, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, email : stasenko.lesya@mail.ru.

Supervisor: Holovashenko Irina O. - Associate Professor, PhD Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia